

KOŚCIELNE PRAWO KONSTYTUCYJNE I UŚWIĘCAJĄCE ZADANIE KOŚCIOŁA

KOŚCIOŁ I PRAWO 10(23) 2021, nr 1, s. 69-88

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/kip21101-5>

Marcin Bider

WYMIAR PRAWNO-LITURGICZNY STAŁEJ KOBIECEJ POSŁUGI AKOLITATU W ŚWIETLE NOWELIZACJI KAN. 230 § 1 KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO Z 1983 ROKU

WPROWADZENIE

Papież Franciszek w nowelizacji kan. 230 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.¹ w motu proprio *Spiritus Domini* z 10 stycznia 2021 r.² zezwolił na ustanawianie kobiet na stałe w posłudze akoliatu. Dotychczasowy kan. 230 § 1 zezwalał na ustanawianie na stałe akolitami jedynie wiernych świeckich mężczyzn [Dyduch 2005, 51-55; Salvatori 2012, 145-

KS. DR MARCIN BIDER – Instytut Nauk o Polityce i Administracji, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach; adres do korespondencji: ul. Żytnia 17/19, 08-110 Siedlce, Polska; e-mail: marcin.bider@uph.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-9446-1753>

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

² Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Spiritus Domini quibus canonicis 230 § 1 Codicis Iuris Canonici normae de aditu personarum feminini sexus ad institutum ministerium Lectoratus et Acolythatus mutantur*, „Bollettino: Sala Stampa della Santa Sede” 11.01.2021 [B0016], <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2021/01/11/0016/00032.html> [dostęp: 06.03.2021].

47]. Z punktu widzenia historycznego nowelizacja ta stanowi teologiczno-prawną kontynuację postanowień zawartych w liście apostolskim papieża Pawła VI (zm. 1978) *Ministeria quaedam* z 15 sierpnia 1972 r.³

Nowelizacja kan. 230 § 1 KPK/83 z jednej strony spotkała się z uwagami krytycznymi [Stravinskas 2021] ze względu na możliwość wprowadzenia zamieszania w kontekście postanowień *Instrukcji o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów* z 15 sierpnia 1997 r.⁴ Natomiast z drugiej strony nowelizacja kan. 230 § 1 została uznana za wyraz realizacji dyrektyw Soboru Watykańskiego II (1962-1965) [O'Loughlin 2021].

1. ŚWIĘCENIA NIŻSZE AKOLITATU

Akolita w języku greckim *ἀκόλουθος* pochodzi od czasownika greckiego *ἀκολουθέω* i oznacza kogoś, kto towarzyszy lub podąża za kimś (łac. *sequens* od łac. *sequi*). Akolita pojawia się już w II w. w rzymskim Kościele, który stale towarzyszył biskupowi podczas sprawowania liturgii [Górski 1954, 34; Krakowiak 2019, 20]. Papież Korneliusz (zm. 251) wspomina o akolitach w liście do Fabiusza, biskupa Antiochii⁵. *Liber Pontificalis* poświadcza, że

³ Paulus PP. VI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Ministeria quaedam* disciplina circa Primam Tonsuram, Ordines Minores et Subdiaconatum in Ecclesia Latina innovatur (15.08.1972), AAS 64 (1972), s. 529-34 [dalej cyt.: MQ]; tekst polski w: *Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*, red. E. Szczot, D. Kwiatkowski, W. Lech, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 835-39.

⁴ Congregatio pro Clericis et aliae, *Instructio Ecclesiae de mysterio de quibusdam quaestionibus circa fidelium laicorum cooperationem sacerdotum ministerium spectantem* (15.08.1997), AAS 89 (1997), s. 852-77 [dalej cyt.: EM]; tekst polski w: „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 12 (208) 1998, s. 30-40.

⁵ „[...] Πρεσβυτέρους εἶναι τεσσαράκοντα ἕξ, διακόνους ἑπτὰ, ὑποδιακόνους ἑπτὰ, ἀκολουθούς δύο καὶ τεσσαράκοντα, ἐξορκιστὰς δὲ καὶ ἀναγνώστας ἅμα πύλωροις δύο καὶ πεντήκοντα, χήρας σὺν θλιβομένοις ὑπὲρ τὰς χιλίας πεντακοσίας [...]” (Eusebius Caesariensis, *Historia ecclesiastica*, 6,43,11: Eusèbe de Césarée, *Histoire ecclésiastique; texte grec, traduction et annotations par G. Bardy*, t. 2, *Livres V-VII [Sources Chrétiennes, t. 41]*, Cerf, Paris, 1955, s. 156; H. Denzinger, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum*. Quod emendavit, in linguam germanicam transtulit et adiuvante Helmuto Hoping editit Petrus Hünermann, Herder, Freiburg im Breisgau, 2009, nr 109: „Brief »Iva δὲ γυνῶς« an Bischof Fabius von Antiochien, i.J. 251”, s. 251); tekst polski: „[...] w tym tutaj Kościele jest czterdziestu sześciu prezbiterów, siedmiu diakonów, siedmiu subdiakonów, czterdziestu dwóch akolitów, pięćdziesięciu dwóch egzorcystów, lektorów i ostiariuszy, ponad tysiąc pięćset wdów i biednych [...]” (Euze-

papież Wiktor I (zm. 198) ustanowił duchownych niższych święceń⁶. Ponadto papież Gajusz (zm. 296) postanawia, że wszystkie stopnie w Kościele powinny być w taki sposób osiągnane, aby jeśli ktoś jest godny biskupstwa, powinien być wpierw ostiariuszem, lektorem, egzorcystą, akolitą, subdiakonem, diakonem, prezbiterem i wtedy może być wyświęcony na biskupa⁷. Hierarchiczna struktura święceń w III w. nie stanowiła nowości, skoro już trzy lata później papież Stefan I (zm. 257), pisząc do Cypriana z Kartaginy (zm. 258), stwierdza, że w Kościele rzymskim nie ma nowości: „nihil innovetur nisi quod traditum est” (aby nie wprowadzano czegoś nowego poza tym, co przekazała tradycja)⁸.

Rzymska tradycja, sięgająca czasów powstania *Traditio Apostolica*, różniła pomiędzy święceniami (gr. *χειροτονία*; łac. *ordinatio*) i ustanowieniem (gr. *κατάστασις*; łac. *institutio*) w przypadku wyznawcy i lektora [Decousu 2018-2019, 141-42]⁹. Podział ten nie tyle odnosi się do rozróżnienia pomiędzy wiernymi świeckimi i duchownymi, tak istotnego z punktu widzenia założeń późniejszej reformy gregoriańskiej, ale raczej na wyświęconych do służby liturgicznej i pozostałych wiernych [Fortin 2016, 79]. Biskupi, prezbiterzy i diakoni są wyświęceni przez nałożenie rąk, nato-

biesz z Cezarei, *Historia kościelna*; tłum. A. Caba na podstawie tłum. A. Lisieckiego; oprac. H. Pietras [Zródła Myśli Teologicznej, t. 70], Wydawnictwo WAM, Kraków, 2013, s. 464-65). W Rzymie przestrzegano zasady ustanawiania tylko siedmiu diakonów, bez względu na wielkość wspólnoty Kościoła, co zaowocowało w późniejszych latach wzrostem liczby subdiakonów (tamże, s. 464, przyp. 1).

⁶ „Hic fecit sequentes clericos”: „ustanowił niższych duchownych” (*Liber Pontificalis*, XV, ww. 18-19: *Księga Pontyfików*, t. 1, 1-96 [do roku 772], red. M. Ożóg, H. Pietras, Wydawnictwo Akademii Ignatianum, Wydawnictwo WAM, Kraków 2014, s. 28-28*).

⁷ „Hic [Caius] constituit ut ordines omnes ecclesia sic ascenderetur: si quis episcopus mereretur, ut esset ostiarius, lector, exorcista, sequens, subdiaconus, diaconus, et exinde episcopus ordinaretur”: „postanowił, żeby wszystkie stopnie w Kościele były tak zdobywane: jeśli ktoś jest godny biskupstwa, ma być ostiariuszem, lektorem, egzorcystą, akolitą, subdiakonem, diakonem, prezbiterem i wreszcie może być ustanowiony biskupem” (tamże, s. 52-52*).

⁸ Cyprianus, *Epistula*, 74,2: Thascius Caecilius Cyprianus, *Opera omnia*, red. G. Hartel (*Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum*, t. 3.1), C. Geroldi, Vindobonae 1868, s. 800; tekst polski w: Św. Cyprian, *Listy*, red. E. Stanula (*Pisma Starochrześcijańskich Pisarzy*, t. 1), Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1969, s. 274 [dalej cyt.: CL].

⁹ Hippolytus Romanus, *Traditio apostolica*, 10: Hippolyte de Rome, *La tradition apostolique*, red. B. Botte (*Sources Chrétiennes*, t. 11 bis), red. B. Botte, Cerf, Paris 1984, s. 66-67; *Traditio apostolica: Zwölf-Apostel-Lehre Apostolische Überlieferung*, red. G. Schöllgen, W. Geerlings, Herder, Freiburg 1991, s. 240; tekst polski w: H. Paprocki, *Hipolita Rzymskiego «Tradycja Apostolska»: wstęp, przekład, komentarz*, „Studia Theologica Varsaviensia” 14 (1976), nr 1, s. 155.

miast pozostali, m.in. akolici, są ustanawiani bez obrzędu nałożenia rąk (*per verbum tantum* – „tylko przez słowo”). Saturus i Felicianus, obaj akolici, których Cyprian z Kartaginy określa jako *clerici* (duchowni), byli zaufanymi kurierami jego listów¹⁰.

Akolici w starożytności pełnili różne funkcje, np. dostarczali listy biskupa, zanosili żywność uwięzionym, także „fermentum”, cząstkę konsekrowanego Chleba, ze Mszy papieskiej do innych kościołów, asystowali przy przeprowadzaniu egzaminu katechumenów. Ponadto (m.in. w Afryce Prokonsularnej) zapalali i nosili świece oraz podawali wino w celebracji Eucharystycznej [Krakowiak 2019, 20].

W średniowieczu, ponieważ święcenia niższe stanowiły formę stopniowego przygotowywania do przyjęcia święceń wyższych, co dobrze dokumentują źródła z VII w.¹¹, z czasem utraciły one swoje pierwotne znaczenie. Przyjmujący je przestawali pełnić związane z nimi funkcje, a od XI w. ich przyjęcie stanowiło formę przygotowania do przyjęcia prezbiteratu [tamże, 20-21; Häußling 2002, 2106].

¹⁰ Cyprianus, *Epistula*, 59,1: „legi litteras tuas, frater carissime, quas per Saturum fratrem nostrum acoluthum misisti et dilectionis fraternae et ecclesiasticae disciplinae et sacerdotalis censurae satis plenas” (Thascius Caecilius Cyprianus, *Opera omnia*, red. G. Hartel, [Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum, t. 3.2], C. Geroldi, Vindobonae 1871, s. 666 [dalej cyt.: TCC 3.2]); tekst polski: „przeczytałem, najdroższy bracie, pełen braterskiej miłości, kościelnej karności i biskupiej mocy list twój, jaki mi przesłałeś przez naszego brata, akolitę Saturna” (CL, s. 175). Cyprianus, *Epistula*, 59, 9: „nactus tamen occasione familiarissimi hominis et clerici per Felicianum acoluthum, quem cum Perseo collega nostro miseram, inter cetera quae in notitiam tuam ferenda hinc fuerant etiam de Fortunato isto tibi scripsi” (TCC 3.2, s. 667); tekst polski: „ponieważ nadarzyła się sposobność dzięki klerykowi Felicjanowi, akolicie godnemu największego zaufania, którego wysłałeś z naszym kolegą Perseuszem, napisałem ci między innymi, o czym powinienem cię powiadomić, również i [o] Fortunacie” (CL, s. 181-82).

¹¹ Isidorus Hispalensis, [Etymologiarum sive] *Originum libri XX*, 7.12.2-4: „propterea ergo dicti clerici, quia de sorte sunt Domini, vel quia Domini partem habent. Generaliter autem clerici nuncupantur omnes qui in ecclesia Christi deserviunt, quorum gradus et nomina haec sunt: ostiarius, psalmista, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, presbyter, episcopus” (Isidori Hispalensis Episcopi, *Etymologiarum sive originum libri XX*, red. W.M. Lindsay, e Typographeo Clarendoniano, Oxonii 1911, [brak stron]); tekst polski: „dlatego nazywa się duchownymi, ponieważ są wybrani przez Boga lub dlatego że mają udział w części Pana. Zatem ogólnie wszyscy duchowni, którzy służą w Kościele Chrystusowym, dzielą się na stopnie i są nazywani: ostiariuszem (*ostiarius*), psalmistą (*psalmista*), lektorem (*lector*), egzorcystą (*exorcista*), akolitą (*acolythus*), subdiakonem (*subdiaconus*), diakonem (*diaconus*), prezbiterem (*presbyter*), biskupem (*episcopus*)” [tłum. – M.B.].

Święceń akoliatu według kanonów Soboru Trydenckiego (1545-1563) udzielano jedynie duchownym, czyli będącym już po przyjęciu tonsury oraz niższych święceń: ostiariatu, lektoratu i egzorcystatu. Udzielenia tonsury odmawiano niebierzmowanym oraz tym, którzy nie zostali nauczeni „podstaw wiary, a także tym, którzy nie posiadają umiejętności czytania i pisania, oraz tym, co do których nie można założyć, że ten rodzaj życia wybrali raczej dla wyrażenia swego wiernego oddania Bogu, a nie dla oszukańczego uniknięcia sądów cywilnych”¹². Niektórzy biskupi podczas obrad Soboru Trydenckiego byli za zniesieniem święceń ostiariatu i egzorcystatu. One bowiem już wówczas utraciły swoje pierwotne znaczenie. Niekiedy udzielano wszystkich czterech święceń niższych jednego dnia, co powodowało, że wyświęceni nigdy nie mieli okazji do ich wykonywania [Krakowiak 2019, 38]. Hierarchia z ustanowienia Bożego według kan. 6 Soboru Trydenckiego składa się z episkopatu, prezbiteratu i ministrów, do których zaliczano również diakonów¹³; natomiast święcenia niższe są z ustanowienia prawa kościelnego [Szafranski 1959, 243]. Nazwę „święcenia niższe” wywodzi się od miejsca ich udzielania, ponieważ były udzielane poza ołtarzem. Ponadto opinia najbardziej rozpowszechniona wśród kanonistów i teologów zdecydowanie odmawiała sakramentalnego charakteru subdiakonatu oraz niższym święceniom [tamże, 263-65].

Jeszcze za pontyfikatu papieża Piusa X (zm. 1914) święcenia niższe w praktyce były uważane za stopnie poprzedzające prezbiterat i nie dawały szczególnych uprawnień liturgicznych. Oczywiście, duchowni posiadający święcenia niższe mogli np. posługiwać prezbiterowi do Mszy Świętej, ale uprawnienie to nie wynikało z racji posiadanych przez nich niższych święceń, ponieważ do ministrantury dopuszczano już kilkuletnich chłopców, „laików”¹⁴. I chociaż święcenia niższe nie rozszerzały zakresu

¹² Concilium Tridentinum, sessio XXIII (1563), *Decreta super reformatione, can. 4: Dokumenty Soborów Powszechnych: tekst łaciński i polski, t. 4 (1511-1870): Lateran V, Trydent, Watykan I*, red. A. Baron, H. Pietras, Wydawnictwo WAM. Księża Jezuiti, Kraków 2005, s. 692-93.

¹³ Tamże, s. 684-85.

¹⁴ Praktyka liturgiczna od czasów wczesnego średniowiecza wymagała, aby prezbiterowi przy ołtarzu podczas pełnienia przez niego posługi liturgicznej posługiwał „clericus” lub inny posługujący: „[...] si non adsit clericus, vel alius deserviens in Missa, vel adsit qui deserviens non debet, ut mulier” (*Missale Romanum*, tit. *De defectibus in celebratione missarum occurrentibus*, c. X, *De defectibus in ministerio ipso occurrentibus*, nr 1, w: *Missale Romanum ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum Summorum Pontificum cura recognitum: editio typica 1962*, red. M. Sodi, A. Toniolo [*Monumenta*

uprawnień liturgicznych, to ich przyjęcie stanowiło *conditio sine qua non* otrzymania święceń wyższych [Mames 2007, 101].

Obrzęd święceń akolitu podobny jest do trzech pierwszych święceń niższych, a więc ostiariatu, lektoratu i egzorcystatu. Składał się z upomnienia, wręczenia przedmiotu (lichtarza z niezapaloną świecą: *traditio instrumentorum*) i modlitwy¹⁵.

Zwyczajnym szafarzem święceń (*minister ordinarius*) był biskup konsekrowany, natomiast nadzwyczajnym (*minister extraordinarius*): kardynałowie, wikariusze i prefekci apostołscy, opaci i prałaci udzielni oraz opaci rządzący (kan. 951 KPK/17) [Wernz i Vidal 1934, 226-31; Bączkiewicz, Baron, i Stawinoga 1958, 75-79].

Liturgica Pia, t. 1], Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2007, s. LXVII-LXVIII); tekst polski: „jeśli nie byłoby duchownego lub innego posługującego podczas Mszy lub byłby ktoś, kto nie może posługiwać, jak na przykład kobieta” [tłum. – M.B.]. Biskupów i prezbiterów podczas celebracji eucharystycznej otaczali ministrzy (*ministri sacri*: diakoni i subdiakoni) oraz ministranci (duchowni niższych święceń) [Nowowiejski 2009, 105]. Z ustanowienia Kościoła ministranci byli pomocnikami diakonów podczas celebracji liturgicznych [Tenże 2012, 409]. Z grupy posługujących zgodnie z *Codex Iuris Canonici: Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus / praefatione, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico ab emo Petro Gasparri auctus*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1917 [dalej cyt.: KPK/17], kan. 813 § 2 wyłączono kobiety: „minister Missae inseruiens ne sit mulier” (X 3.2.1; Innocentius PP. IV, Epistula *Sub catholicae* (06.03.1254), § 3.14, w: *Codicis iuris canonici fontes, cura emi Petri card. Gasparri editi*, t. 1, *Concilia generalia – Romani Pontifices usque ad annum 1745, n. 1-364*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae 1923, s. 32; Benedictus PP. XIV, *Constitutio Etsi pastoralis* (26.05.1742), § 6, 21, w: *Codicis iuris canonici fontes, cura emi Petri card. Gasparri editi*, t. 2, *Romani Pontifices, A. 1746-1865, n. 365-544*, Typis Polyglottis Vaticanis, Romae, 1924 [dalej cyt.: *Fontes* 2], s. 744); Benedictus PP. XIV, Epistula Encyclica *Allatae sunt* (26.07.1755), *Fontes* 2, s. 468-69, § 29). Kobieta zatem nie mogła posługiwać przy ołtarzu, natomiast wolno jej było odpowiadać prezbiterowi jedynie z pewnej odległości [Bączkiewicz, Baron, i Stawinoga 1958, 28]. Papież Grzegorz IX (zm. 1241) w liście do biskupa Oxfordu zabrania prezbiterom celebrowania Mszy Świętej bez udziału nawet jednego z posługujących („non enim solus presbyter missarum solemnium vel alia divina officia potest sine ministri suffragio celebrare” [X 1.17.6]); tekst polski: „gdyż sam prezbiter nie powinien bez pomocy posługującego celebrować Mszy uroczystej lub innych «rzeczy Bożych»” [tłum. – M.B.]. Chociaż Zakon kartuzek w swym prawie własnym utrzymał normy dotyczące konsekracji diakonalnej, wyrażającej się w uprawnieniu do noszenia stopy, manipularza oraz proklamacji Ewangelii w „Mattutinum” (*Statuts des Moniales de l'Ordre des Chartreux*, Grande Chartreuse 1993, s. 225); por. Zagano 2018, 590-609.

¹⁵ *Pontificale romanum*, red. M. Sodi, A. Toniolo (*Monumenta Liturgica Pia*, t. 3), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2008, s. 25-27; por. Wernz i Vidal 1934, 208.

Również w bizantyjskiej tradycji liturgicznej ustanowienie (gr. χειροθεσία) kandydatów na niższych stopniach święceń (subdiakonów, akolitów, lektorów) nie posiada waloru sakramentalnego¹⁶. Termin gr. χειροτονία zarezerwowano na Soborze Nicejskim II w 787 r. dla święceń: episkopatu, prezbiteratu i diakonatu, co ostatecznie uległo krystalizacji dopiero w XII w. [Decousu 2018-2019, 142].

Wydaje się, że na pierwszy plan tego obrzędu wysuwa się błogosławieństwo udzielane przez biskupa [Nowakowski 2010, 131]. Drugi Sobór Nicejski (787) w kan. 14 stanowi, że „dla wszystkich jest oczywiste, że w odniesieniu do świętej służby kapłańskiej powinien być zachowywany właściwy porządek (gr. τάξις; łac. *ordo*), przeto jest rzeczą miłą Bogu dokładne przestrzeganie funkcji kapłańskich. Zauważono, że niektórzy klerycy, otrzymawszy jako dzieci tonsurę duchownego, nie mając zaś święceń udzielonych przez biskupa (gr. ἐπισκόπου χειροθεσίαν λαβόντας), podczas nabożeństw czytają z ambony. Ponieważ jest to sprzeczne z zaleceniami kanonicznymi, nakazujemy, aby w przyszłości tego nie czyniono”¹⁷.

Święcenia niższe, zarezerwowane dla przygotowujących się do przyjęcia święceń wyższych, uważano za tzw. „wstępne” święcenia. Równocześnie trudno było jasno określić podstawę teologiczną wykonywania funkcji liturgicznych głównych, przeznaczonych dla celebransa, i pomocniczych, przeznaczonych dla pozostałych uczestników akcji liturgicznej [Górzyński 2009, 84].

2. REFORMA ŚWIĘCEŃ NIŻSZYCH

Odnosząc się do powyższych przesłanek teologiczno-prawnych, papież Paweł VI dokonał całościowej reformy święceń niższych w liście apostołskim *Ministeria quaedam*.

Biskup Rzymu akoliatu nie nazywa już święceniem (*ordinatio*), a posługą (*ministerium*), dokonując w ten sposób klarownego rozróżnienia po-

¹⁶ Zob. Concilium Constantinopolitanum (691-692), *can. 33: Concilium Constantinopolitanum a. 691/2 in Trullo habitum, (Concilium Quinisextum)*, red. H. Ohme, R. Flogeus, Ch.R. Kraus, De Gruyter, Berlin-Boston 2013, s. 38; tekst polski w: *Kanony Kościoła prawosławnego*, t. 1, red. A. Znosko, Bratczyk, Hajnówka 2000, s. 82.

¹⁷ Concilium Niceanum II (787), *can. 14: Dokumenty Soborów Powszechnych: tekst grecki, łaciński, polski*, t. 1, *Nicea I, Konstantynopol I, Efez, Chalcedon, Konstantynopol II, Konstantynopol III, Nicea II: (325-787)*, red. A. Baron, H. Pietras, Wydawnictwo WAM, Księży Jezuitów, Kraków 2001, s. 366-67.

między posługą a święceniem. Ponieważ odtąd akolici nie mieli być już więcej wyświęceni (*ordinati*), a ustanawiani (*instituti*) w posłudze, i tym samym stali się *converti*: „ukierunkowani” w kontekście prezbiteratu. Odtąd akolita nie jest już uważany za duchownego (*clericus*), tak jak to było dotychczas, ale za duchownego uznaje się mężczyznę ważnie ochrzczonego (kan. 266 § 1 KPK/83), który przyjął święcenia diakonatu, a nie jak do tej pory tonsurę (kan. 108 § 1 i 950 KPK/17). Papież Paweł IV postanowił: „posługi mogą być powierzane wiernym świeckim, tak iż przestają być zastrzeżone dla kandydatów do sakramentu [święceń]” (MQ 3)¹⁸.

Z dawnych czterech niższych święceń (ostiarjatu, egzorcystatu, lektoratu i akoliatu) pozostały jedynie dwa (lektorat i akoliat), których odtąd nie należy nazywać niższymi święceniami a posługami. W przypadku dawnych czterech święceń wyższych (subdiakonatu, diakonatu, prezbiteratu i episkopatu) zniesiono jedynie to święcenie, które miało charakter niesakramentalny, czyli subdiakoniat [Kalinowski 2015, 95].

Funkcje (*partes*), dotychczas powierzane subdiakonowi przydzielono lektorowi i akolicie (*Lectori et Acolytho concreduntur*), a samego udzielania subdiakonatu w Kościele łacińskim zaprzestano (*in Ecclesia Latina ordo maior Subdiaconatus non amplius habetur*). Jednakże pomimo tych postanowień, lektorat i akoliat, jako posługi, nie zastąpiły dotychczasowego święcenia wyższego subdiakonatu. Powyższe rozróżnienie podkreśla z jednej strony odmienną tożsamość *ministeria* i *ordinationes*, natomiast z drugiej odzeguże się od *cursus honorum* [Faivre 1977; Gibaut 2000; Dunn 2013, 120-33], właściwego dla hierarchiczności święceń. Motu proprio *Spiritus Domini* wprowadza jeszcze głębszą różnicę zarysowaną pomiędzy *ministerium* a *ordinatio*, ponieważ odtąd, zgodnie z papieską nowelizacją, posługi akoliatu można udzielać również kobietom. Równocześnie papież Franciszek w liście skierowanym do prefekta Kongregacji Nauki Wiary stwierdza, że święceń episkopatu, prezbiteratu i diakonatu Kościół katolicki może udzielać jedynie mężczyznom¹⁹. W ten sposób potwierdza dyspo-

¹⁸ „[...] ministeria christifidelibus laicis committi possunt, ita ut candidatis ad sacramentum Ordinis reservata non habeantur”.

¹⁹ Francesco, *Lettera del Santo Padre Francesco al Prefetto della Congregazione per la Dottrina della Fede circa l'accesso delle donne ai ministeri del lettorato e dell'accolitato* (10.01.2021), https://www.vatican.va/content/francesco/it/letters/2021/documents/papa-francesco_20210110_lettera-donne-lettorato-accolitato.html [dostęp: 24.03.2021].

zycję zawartą w liście apostolskim *Ordinatio sacerdotalis*²⁰, w którym papież Jan Paweł II (zm. 2005) orzeka o niekompetencji Kościoła katolickiego do udzielania kobietom święceń (tzw. *impedimentum sexus*) [Minnis 1997, 109-39; Børresen 2015, 478-501].

Ponadto konferencje biskupów zgodnie z *Ministeria quaedam* mogą określać wiek oraz szczególne przymioty wymagane od kandydatów do posługi lektoratu i akolitu oraz odpowiedni odstęp czasu pomiędzy ich przyjmowaniem (*interstitiae*). Konferencje biskupów uzyskały również uprawnienie do tego, aby posługę akolitu można byłoby nazywać subdiaconatem. Zniesiono również tonsurę, która dotąd poprzedzała przyjęcie święceń niższych. Wydaje się, iż żadna z konferencji biskupów nie skorzystała z takiej możliwości i nie jest to nigdzie praktykowane [Kalinowski 2015, 97]²¹.

3. POSŁUGA LITURGICZNA KOBIET W OKRESIE REFORMY LITURGICZNEJ

Posługa akolitu przestała być integralnie związana z formacją do prezbiteratu, a stała się posługą liturgiczną dostępną dla wiernych świeckich. Dotyczy to w sposób szczególny formowania się w Polsce w praktyce duszpasterskiej po Soborze Watykańskim II tzw. „hierarchii” stopni ministranckich w parafialnym życiu liturgicznym. Chodzi o analogiczne rozumienie, jak to zaproponował np. ks. F. Blachnicki, funkcji akolity (posługującego przy ołtarzu) i lektora (czytającego Pismo Święte poza Ewangelią w liturgii) [Mames 2007, 103].

W praktyce doszło to zatarcia różnicy pomiędzy funkcjami wynikającymi ze święceń i chrztu, co w konsekwencji wprowadziło zamieszanie w rozumieniu kapłaństwa hierarchicznego i wspólnego. W Polsce udzielanie posługi akolitu ograniczono w praktyce do przygotowujących się mężczyzn do przyjęcia święceń prezbiteratu. W konsekwencji doprowadziło to do zatarcia różnicy pomiędzy posługą ustanowionego lektora i akolity, a funkcjami podjętymi w liturgii przez odpowiednio do tego przygotowa-

²⁰ Ioannes Paulus PP. II, Epistula apostolica *Ordinatio sacerdotalis* (22.05.1994), AAS 86 (1994), s. 545-48; tekst polski w: *Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*, s. 843-46.

²¹ Por. MQ 10.

nych ministrantów, podejmujących te funkcje liturgiczne na mocy otrzymanego błogosławieństwa lub czasowego upoważnienia. W tej optyce trudno byłoby podnieść jakieś argumenty, które przemawiałyby za nie dopuszczaniem kobiet do posługi akolitu, tym bardziej, że w praktyce liturgicznej w wielu wspólnotach parafialnych, kobiety wykonują czynności liturgiczne, zarezerwowane posłudze akolity, co stanowi wyraz kapłaństwa wspólnego. Analizowana sytuacja prawna wymaga teoretycznego i praktycznego przedstawienia różnicy pomiędzy akolitą ustanowionym i czasowo upoważnionym [Górzyński 2009, 84].

Dopuszczenie kobiet do funkcji liturgicznych po Soborze Watykańskim II wynikało m.in. z „wyższej konieczności”, która wyrażała się szczególnie w deficycie duchownych w krajach misyjnych. W części został on rekompensowany m.in. przez siostry zakonne, których czasowej trosce powierzano w dużej mierze kult liturgiczny w ośrodkach duszpasterskich znajdujących się pod ich opieką. Zakres ich uprawnień liturgicznych w ośrodkach misyjnych obejmował wszystkie funkcje liturgiczne z wyjątkiem celebracji Mszy Świętej, sakramentu pokuty, bierzmowania i namaszczenia chorych. Dopuszczanie kobiet *de facto* do coraz liczniejszych i bardziej odpowiedzialnych funkcji liturgicznych doprowadziło do faktycznego „ukonstytuowania” się funkcji liturgicznych pełnionych przez kobiety [Mames 2007, 104].

W piśmie z 15 marca 1994 r. skierowanym do przewodniczących konferencji episkopatów Kongregacja do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów zezwala na podstawie kan. 230 § 2 KPK/83 na dopuszczenie kobiet do służby ołtarza. Udzielenie takiego zezwolenia należy do biskupa diecezjalnego, po wysłuchaniu opinii konferencji biskupów [Rincón-Pérez 1995, 251-64]²².

4. POSŁUGA WIERNYCH ŚWIECKICH W DOKTRYNIE SOBOROWEJ

Rzecz uległa zasadniczej zmianie, kiedy soborowa konstytucja *Sacrosanctum Concilium* określiła zgromadzenie ludu Bożego, jako podmiot

²² Pontificium Consilium de Legum Textibus Interpretandis, *Responsio ad propositum dubium* (30.06.1992), AAS 86 (1994), s. 541-42; Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti, *Lettera circolare ai Reverendissimi Presidenti delle Conferenze Episcopali sul servizio liturgico dei laici* (15.03.1994), „Notitiae: Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina” 30 (1994), s. 333-35.

celebracji liturgicznej. Odtąd to już nie celebrans z posługującą mu asystą, ale zgromadzona wspólnota ludu Bożego, celebryje liturgię pod przewodnictwem celebransa, działającego na mocy święceń *in persona Christi*²³. Zatem tylko te czynności, które wymagają święceń, powinny być powierzane ordynowanym. Natomiast wykonywanie pozostałych funkcji liturgicznych jest powierzane wiernym na mocy kapłaństwa wspólnego. Kryterium podziału wykonywania funkcji w liturgii przebiega według wykonywania święceń, ponieważ wykonywanie głównych funkcji liturgicznych wynika z kapłaństwa służebnego, a pomocniczych z kapłaństwa wspólnego²⁴.

W odniesieniu do rozróżnienia na *ordinatio* i *ministerium* można byłoby podnieść zarzut, że „in re canonica non fit quaestio de meris nominibus”: „kwestia ściśle nie dotyczy terminów prawa kanonicznego” [tłum. – M.B.], to jednak używanie określonego terminu w prawie kanonicznym ma swoje teologiczne uzasadnienie. Termin *ministerium* w znaczeniu podstawowym oznacza „służbę”, służenie komuś, które nie zawsze wyraźnie różni się od powierzenia wykonania funkcji. Najstarsze znaczenie terminu *ministerium* wskazuje na „wykonywanie czynności niższych od funkcji kapłańskiej” [Erdö 1997, 55]. *Ministerium* odnosi się do czynności i całości obowiązków oraz praw związanych ze zleceniem na stałe danej osobie określonej posługi. Prawodawca wylicza jedynie dwie posługi (*ministeria*), które mogą zostać na stałe udzielone (*collatio*) wiernym świeckim: lektora i akolity (kan. 230 § 1 KPK/83) [Dyduch 1987, 135-38], których tożsamość oparta jest o kapłaństwo wspólne [Krakowiak 2019, 55-60].

²³ Sacrosanctum Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Constitutio de Sacra Liturgia *Sacrosanctum Concilium* (04.12.1963), AAS 56 (1964), s. 97-138; tekst polski w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Pallottinum, Poznań 1986, s. 40-70, nr 33.

²⁴ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Institutio Generalis Missalis Romani* (20.04.2000), w: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Consilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, Typis Vaticanis, Città del Vaticano 2002, s. 19-86, nr 91-111; por. *Institutio generalis missalis romani: textus – synopsis – variationes*, red. M. Barba, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2006, s. 473-87; por. *Institutio generalis missalis romani: excerptum ex editione typica tertia emendata Missalis Romani*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2008, s. 24-27; tekst polski w: *Mszal rzymski dla diecezji polskich. Wydanie drugie, poszerzone i uzupełnione*, Pallottinum, Poznań 2013, s. 33-35.

5. AKOLITAT W ŹRÓDŁACH LITURGICZNYCH

Instrukcja Kongregacji Obrzędów *Immensae caritatis* otworzyła przestrzeń legislacyjną do powoływania świeckich szafarzy Komunii Świętej²⁵. W świetle dyspozycji *Katechizmu Kościoła Katolickiego* wierny świecki może być na stałe przyjęty do posługi akolitu²⁶. Konferencja Episkopatu Polski trójrotnie wypowiedziała się na temat posługi akolitu. W instrukcji z 23 stycznia 1973 r. postanawia, że posługa akolitu będzie traktowana jako etap formacji prowadzonej w wyższych seminariach duchownych ukierunkowanej na przyjęcie święceń prezbiteratu²⁷. Konsekwentnie w kolejnej instrukcji z 4 maja 1982 r.²⁸ wspomina o możliwości powierzenia posługi akolitu także wiernym świeckim, którzy nie zamierzają przyjmować święceń prezbiteratu. Następnie II Polski Synod Plenarny (1991-1999) wyraźnie postanawia, że mężczyźni, wierni świeccy, którzy ukończyliby przynajmniej dwudziesty piąty rok życia, cieszyliby się dobrą opinią, posiadaliby odpowiednie przymioty i byłiby przygotowani do podjęcia zadań poprzedzonych odbyciem odpowiedniej formacji, mogą zostać ustanowieni na stałe w posłudze akolity²⁹. W ten sposób dyspozycja ta niejako otworzyła w Polsce możliwość powierzenia na stałe mężczyznom, wiernym świeckim, posługi akolity [Dyduch 2011, 25]. dopełnieniem tych dyspozycji w ujęciu liturgicznym stały się normy zawarte we wprowadzeniu do *Mszалу rzymskiego dla diecezji polskich* w wydaniach z 1975 r.³⁰ i 2000 r.³¹

²⁵ Sacra Congregatio de Disciplina Sacramentorum, *Instructio Immensae caritatis de communione sacramentali quibusdam in adiunctis faciliore reddenda* (29.01.1973), AAS 65 (1973), s. 264-71; tekst polski w: *Prawo sakramentów. Wybór źródeł Kościoła łacińskiego*, s. 597-602.

²⁶ *Catechismus Catholicae Ecclesiae*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1997; tekst polski: *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Pallottinum, Poznań 2002, nr 903.

²⁷ Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom* (02.10.2007) [dalej cyt.: Instr 2007], „Anamnesis. Biuletyn Komisji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski” 52/14 (2008), nr 1, s. 41-45, § 14.

²⁸ Taz, *Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom* (04.05.1982), w: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1998)*, red. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Polihymnia, Lublin 1999, s. 115-21, nr 25.

²⁹ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Pallottinum, Poznań 2001, s. 197.

³⁰ Sacra Congregatio pro Cultu Divino, *Institutio Generalis Missalis Romani (editio typicae alterae)* (27.03.1975), w: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum*, Libreria

Zwieńczeniem tej ścieżki legislacyjnej stało się wydanie instrukcji Konferencji Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom w Polsce z 2 października 2007 r., która ma charakter wykonawczy w stosunku do postanowień II Synodu Plenarnego. Instrukcja zawiera omówienie znaczenia posługi akolity, formułując wymagania do jej przyjęcia, zadania oraz program formacyjny (Instr 2007, s. 44) [Janczewski 2009, 146-47]. Jeszcze w instrukcji *Redemptionis Sacramentum* w nr. 44 oprócz posługi (*ministeria*) akolity i lektora prawnie ustanowionych (*acolythi et lectoris rite institutorum*) wymienia się funkcję (*officia*) akolity i lektora wyznaczonych czasowo (*sunt illa acolythi et lectoris ex temporaria deputatione*)³².

6. LITURGICZNY ZAKRES POSŁUGI AKOLITATU

Posługa (*ministerium*) służy wykonywaniu określonych funkcji (*munus*), które dzielą się na: a) funkcje własne (*munus, quod est ei proprium*), wynikające ze święceń (*ministerium ordinatum*) stanowią „udział w jedynym kapłaństwie Chrystusa” i dlatego „jedynie na mocy sakramentu święceń termin ten zyskuje pełne i jedyne znaczenie, jakie przypisywała mu tradycja”, którą w odniesieniu do duchownych uważa się za „posługę święceń”; b) funkcje w znaczeniu analogicznym obejmują zadania akolity, wynikające z kapłaństwa wspólnego, które są nadawane wiernemu świeckiemu obrzędem ustanowienia (*ministerium institutum*). Obrzędowi ustanowie-

Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1975, s. 19-92; tekst polski w: *Mszał rzymski dla diecezji polskich. Wydanie pierwsze*, Pallottinum, Poznań 1986, s. 14-63, nr 142-47; por. *Institutio generalis missalis romani: textus – synopsis – variationes*, s. 527-32.

³¹ Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Institutio Generalis Missalis Romani* (20.04.2000), 187-93, nr 98.; por. *Institutio generalis missalis romani: textus – synopsis – variationes*, s. 473-87; por. *Institutio generalis missalis romani: excerptum ex editione typica tertia emendata Missalis Romani*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2008, s. 24-27; tekst polski w: *Mszał rzymski dla diecezji polskich. Wydanie drugie, poszerzone i uzupełnione*, s. 33-35.

³² Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum, *Instructio Redemptionis Sacramentum de quibusdam observandis et vitandis circa Sanctissimam Eucharistiam* (25.03.2004), AAS 96 (2004), s. 549-601; tekst polski: Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja «Redemptionis Sacramentum»: O tym, co należy zachowywać, a czego unikać w związku z Najświętszą Eucharystią*, red. S. Cichy, Pallottinum, Poznań 2004, s. 29-30.

nia akolity przewodniczy biskup, a w instytutach życia konsekrowanego wyższy przełożony zakonny³³.

W konsekwencji wierny świecki, mający udział w kapłaństwie wspólnym, może podjąć „posługę” (*ministerium*) wyrażającą się w czasowym udziale w stałych zadaniach związanych z celebrowaniem liturgii oraz udziałem w pasterskiej posłudze wyświęconych szafarzy (kan. 228 § 1 KPK/83).

Do zadań akolity należy m.in.: posługiwanie przy ołtarzu, pomaganie prezbiterowi i diakonowi podczas liturgii, przygotowanie ołtarza i naczyń liturgicznych, udzielanie Komunii Świętej i wystawianie Najświętszego Sakramentu do adoracji (Instr 2007, s. 44).

7. NADZWYCZAJNA FORMA RYTU RZYMSKIEGO

W celebrowaniu tzw. *usus antiquor* należy stosować księgi liturgiczne, które obowiązywały w 1962 r. lub te, które wydano w latach poprzednich i do 1962 r. nie ukazało się ich typiczne wydanie³⁴.

Celebracja uroczystej Mszy Świętej w nadzwyczajnej formie rytu rzymskiego *usus antiquor* wymaga obecności, obok prezbitera, celebransa, również pozostałych osób przygotowanych do pełnienia funkcji m.in. subdiakona. Do czasów reformy święceń niższych w 1972 r. przepisy o subdiakonie można było sprowadzić do stosowania następującej reguły: by pełnić daną funkcję należało posiadać co najmniej odpowiadające jej święcenia. Powszechną praktyką było, szczególnie w liturgii pontyfikalnej, że funkcje diakona i subdiakona pełniły osoby, które posiadały wyższe niż wymagane święcenia. W przypadku celebracji papieskich byli to nawet kardynałowie

³³ Por. Ioannes Paulus II, *Ex Allocutione Summi Pontificis ad eos qui conventui «Partecipazione dei fedeli laici al Ministero Presbiterale», a Congregatione pro Clericis promoti, interfuerunt* (22.04.1994), „Notitiae: Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina” 30 (1994), s. 24-28.

³⁴ Benedictus PP. XVI, *Litterae apostolicae motu proprio datae Summorum Pontificum de usu extraordinario antiquae formae Ritus Romani* (07.07.2007), AAS 99 (2007), s. 777-81; tekst polski w: „Anamnesis. Biuletyn Komisji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski” 51/13 (2007), nr 4, s. 9-12; *Congregatio pro Doctrina Fidei. Pontificia Commissio Ecclesia Dei, Instructio ad exsequendas Litteras Apostolicas Summorum Pontificum a S.S. Benedicto PP. XVI Motu Proprio Universae Ecclesiae* (30.04.2011), AAS 103 (2011), s. 413-20; tekst polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł 2*, red. M. Sitarz, A. Romanko, U. Wasilewicz, i in., Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2013, s. 655-69, art. 27, 31, 34, 35.

z sakrą biskupią. Subdiakonem *sensu stricte* jest mężczyzna, który przyjął święcenia subdiaconatu w tzw. *usus antiquior*. Subdiakonem w sensie analogicznym nazywa się osobę, która czy to z racji wyższych niż wymaganie święceń, czy też jako tzw. „subdiakon zastępczy”, wypełnia w liturgii tę funkcję *ad casum*. W tym przypadku pełnienie funkcji „subdiakona” nie daje uprawnienia do nazywania ich subdiakonami w sensie ścisłym (personalnym) [Kalinowski 2015, 95, przyp. 156-57].

W przypadku funkcji subdiakona w nadzwyczajnej formie rytu rzymskiego możliwe jest również jej wypełnianie, *ex rationabile causa*, przez alumna, który otrzymałby niższe święcenia lub w ostateczności choćby tylko tonsurę. Teologicznym uzasadnieniem tej praktyki jest podnoszony argument, że chociaż subdiaconat to wyższe święcenie, to jednak jest niesakramentalne. Ponadto subdiakon tzw. „zastępczy” nie wykonuje identycznych czynności liturgicznych, ściśle niezarezerwowanych wyświęconemu subdiakonowi [tamże].

Takiego subdiakona określa się mianem tzw. „zastępczego” lub „fałszywego” [Nowowiejski 2012, 423]. Jednakże taka forma pełnienia funkcji subdiaconatu wiąże się z ograniczeniami, ponieważ pomimo używania tunicelli, nie zakłada manipularza, nie wyciera kielicha podczas *offertorium*, nie wlewa wody do wina, nie dotyka kielicha od konsekracji, nie nakłada i nie zdejmuje z niego palki oraz nie wyciera kielicha podczas puryfikacji [Kalinowski 2015, 95]. Funkcję tzw. „zastępczego” lub „fałszywego” subdiakona może w nadzwyczajnej formie rytu rzymskiego pełnić ustanowiony obrzędem akolita (alumn lub wierny świecki mężczyzna, który według obecnej dyscypliny może być również żonaty) lub alumn, który – ponieważ ma prawo do stroju duchownego – może używać manipularza i biretu [tamże, 96]³⁵.

Jednocześnie należy zauważyć, że kobieta ustanowiona na stałe w posłudze akolitu w obecnym stanie prawnym nie ma uprawnienia do wy-

³⁵ Papieska Komisja Ecclesia Dei, po konsultacji z Kongregacją do spraw Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów udzieliła odpowiedzi, z której wynika, że nadal może być tolerowana praktyka polegająca na ustanawianiu akolity pełniącego funkcję subdiakona w liturgii; również alumni wyższych seminariów duchownych, noszący strój duchowny, mogą wypełniać zastępczo funkcję subdiakona. Zob. Congregatio pro Doctrina Fidei, Pontificia Commissio Ecclesia Dei, *Responsio ad propositum dubium* (06.11.2012), Prot. N. 39/2011L; *Responsio ad propositum dubium* (07.06.1993), Prot. N. 24/92; *Responsio ad propositum dubium* (08.05.2013), Prot. N. 39/2011L.

konywania funkcji liturgicznych w nadzwyczajnej formie rytu rzymskiego [Makowski 2021].

8. DE IURE CONDENDO

Ministeria laicalia, tak jak je nazywa papież Franciszek, mają charakter funkcji, które mogą być powierzane wiernym świeckim, zarówno mężczyznom, jak i kobietom. Nowelizacja kan. 230 § 1 KPK/83 stanowi pozytywną odpowiedź na postulaty zgłaszane przez niektóre synody oraz stanowi rozwinięcie nauki posynodalnej adhortacji apostolskiej *Verbum Domini* papieża Benedykta XVI, w której przypomina się o tym, że posługa lektora ma charakter świecki (*laicale*)³⁶.

Stąd papież Franciszek w motu proprio *Spiritus Domini* nie postanawia niczego innego, jak tylko określa normatywnie, to co do tej pory było w niektórych wspólnotach praktykowane. W istocie rzeczy nie wydaje się dzisiaj możliwe, by doszło do pogodzenia pomiędzy ontologizmem święceń a funkcjonalizmem posługi akolitu. W ten sposób należy odrzucić podnoszone sugestywne hipotezy na temat tzw. „diakonu kobiecego”, ponieważ – jak podkreśla papież Franciszek – sam diakonat jest święceniem, a nie posługą, dlatego nie może być udzielany kobietom. Z nowelizacją przeprowadzoną przez papieża Franciszka związane jest zagadnienie *de iure condendo* odnośnie do kandydatów do przyjęcia prezbiteratu. Otóż zgodnie z dotychczasową utrwaloną praktyką w Polsce posługi lektoratu i akolitu powierzano zazwyczaj alumnom, będącym kandydatami do prezbiteratu. Rzadko udzielano akolitu wiernym świeckim, mężczyznom, nie będącym kandydatami do prezbiteratu. W obecnym stanie prawnym zanikła analogia pomiędzy posługami a święczeniami niższymi, ponieważ w świetle decyzji papieża Franciszka należy postawić pytanie o celowość ustanawiania w przyszłości lektorów i akolitów spośród kandydatów do prezbiteratu. Gdyby rzeczywiście uznać hipotetycznie argumentację, że posługi lektoratu i akolitu mają charakter „świecki” i jako takie są właściwe wiernym

³⁶ Benedictus PP. XVI, Adhortatio apostolica postsynodalis *Verbum Domini* (30.09.2010), AAS 102 (2010), s. 681-787; tekst polski: Benedykt XVI, *Posynodalna Adhortacja Apostolska «Verbum Domini» Ojca Świętego Benedykta XVI do biskupów i duchowieństwa do osób konsekrowanych i wiernych świeckich o Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła*, Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2010, nr 58.

świeckim, to wydaje się logicznym, że niewłaściwe i bezużyteczne jest w dalszym ciągu ich integralne ujmowanie w kontekście święceń. Dlatego też, zachowując nauczanie *de fide tenenda* o wyłączności udzielania święceń prezbiteratu ochrzczonym mężczyznom, można byłoby rozważyć: abrogację udzielania posług lektoratu i akoliatu kandydatom do prezbiteratu, co spowodowałoby praktyczne rozgraniczenie pomiędzy posługami o charakterze funkcjonalnym od święceń o charakterze ontologicznym. Brak jasnego rozróżnienia pomiędzy posługami i święceniami, a więc w konsekwencji pomiędzy pełnieniem funkcji liturgicznych przez wiernych świeckich i duchownych w zgromadzeniu liturgicznym, rodzi problemy teologiczno-prawne (por. EM).

ZAKOŃCZENIE

Nowelizacja kan. 230 § 1 KPK/83 dokonana przez papieża Franciszka, idąc za myślą legislacyjną papieża Pawła VI, stanowi dopełnienie dyspozycji *Ministeria quaedam* poprzez zastosowanie obecnych tam kategorii teologiczno-kanonicznych. W ten sposób posługa akoliatu jako *ministerium laicalium*, przestała być odtąd zarezerwowana wyłącznie dla mężczyzn, jak to ma miejsce w przypadku święceń (kan. 1008 i 1024 KPK/83) [Rincón-Pérez 2011, 62-66]³⁷, ale pozwala na ustanawianie na stałe kobiet w posłudze akolity. W tym kontekście trudno mówić o tzw. „feministycznej” konotacji nowelizacji kan. 230 § 1, skoro nowelizacja podkreśla kanoniczną równość mężczyzn i kobiet, należących do tego przecież samego stanu wiernych świeckich (kan. 224-231 KPK/83). Tym bardziej, że kan. 230 § 1 znajduje się pod względem systematycznym w tytule II „Obowiązki i prawa wiernych świeckich”, które swój początek biorą w kapłaństwie wspólnym (kan. 96 i 204 § 1 KPK/83). W ten sposób powierzenie posługi akolity nabrało znaczenia przede wszystkim funkcjonalnego, ponieważ te same funkcje mogą wypełniać wierni nawet bez udzielenia specjalnego mandatu. Powierzenie posługi akoliatu, który jest różny od ontologizmu

³⁷ Zob. Benedictus PP. XVI, Litterae apostolicae motu proprio datae *Omnium in mentem quaedam* in Codice Iuris Canonici immutantur (26.10.2009), AAS 102 (2010), s. 8-10; tekst polski w: „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 5 (2010), s. 13-14 [Wojnarowicz 2014, 113].

święceń, nabrało znaczenia praktycznego, do wykonywania którego oczywiście wymagane jest odbycie formacji.

PIŚMIENICTWO

- Bączkowicz, Franciszek, Józef Baron, i Władysław Stawinoga. 1958. *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*. T. 2. Wyd. 3. Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża w Opolu.
- Børresen, Kari E. 2015. „Male-Centred Christology and Female Cultic Incapability: Women’s «Impedimentum sexus».” W *Christians shaping identity from the Roman Empire to Byzantium: studies inspired by Pauline Allen*, red. Geoffrey D. Dunn, i Wendy Mayer, 478-501. Leiden-Boston: Brill.
- Decousu, Laurence. 2018-2019. „L’origine de l’imposition des mains épiscopales comme tradition dans les liturgies des ordinations et du baptême.” *Questions Liturgiques: Studies in Liturgy* 99, nr 2-3:81-192.
- Dunn, Geoffrey D. 2013. „The Clerical Cursus Honorum in the Late Antique Roman Church.” *Scrinium* 9, nr 1:120-33.
- Dyduch, Jan. 1987. „Posługa lektora i akolity w świetle obowiązujących przepisów kościelnych.” *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 40:133-41.
- Dyduch, Jan. 2005. „Obowiązki i prawa wiernych świeckich.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. II/1: *Księga II. Lud Boży. Część I. Wierni chrześcijanie. Część II. Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. Józef Krukowski, 42-54. Poznań: Pallottinum.
- Dyduch, Jan. 2011. „Posługi liturgiczne świeckich w posoborowym prawodawstwie polskim.” *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 64, nr 1:22-31.
- Erdő, Péter. 1997. „«Sacra ministeria» a publiczne funkcje w Kościele.” *Communio: Międzynarodowy Przegląd Teologiczny* 17, nr 3:53-61.
- Faivre, Alexandre. 1977. *Naissance d’une hiérarchie: les premières étapes du cursus clerical*. Paris: Beauchesne.
- Fortin, Guy. 2016. *Les diaconesses de l’Église byzantine du IVe au VIe siècle: ordonnées ou instituées? État actuel du débat à partir d’une approche liturgique*. Québec: Centre d’Études du Religieux Contemporain Université de Sherbrooke.
- Gibaut, John St. H. 2000. *The cursus honorum: a study of the origins and evolution of sequential ordination*. New York (NY): Lang.
- Górski, Edward. 1954. *Święcenia niższe i wyższe: studium liturgiczno-historyczne*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezji Sandomierz.
- Górzyński Józef. 2009. „Od funkcji do posługi (od munus do ministerium). Kim mają być w parafii ustanowieni lektor i akolita?” *Anamnesis 57: Biuletyn Komisji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski* 15, nr 2:82-86.
- Häußling, Angelus A. 2002. „Weihe, -grade, -hindernisse, A. Westkirche.” W *Lexikon des Mittelalters*, t. 8, red. Charlotte Bretscher-Gisiger i in., 2104-107. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

- Janczewski, Zbigniew. 2009. „Instrukcja Episkopatu Polski w sprawie udzielania posługi lektora i akolity świeckim mężczyznom z 2007 r.» jako forma realizacji postanowień Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.” *Prawo Kanoniczne* 52, nr 1-2:139-53.
- Kalinowski, Jarosław. 2015. „Pytania dotyczące Mszy świętej sprawowanej w nadzwyczajnym rycie rzymskim.” *Anamnesis 82: Biuletyn Komisji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski* 21, nr 3:94-97.
- Krakowiak, Czesław. 2019. *Święcenia niższe, posługi i funkcje wiernych świeckich w liturgii*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Makowski, Dawid. 2021. „Posługa lektoratu i akolitu po reformie święceń niższych i subdiakonatu.” <https://zpasjidoliturгии.pl/posluga-lektoratu-i-akolitu-po-reformie-swiecen-nizszych-i-subdiakonatu/> [dostęp: 16.03.2021].
- Mames, Tomasz D. 2007. „Diakonat ludowy. Refleksje na marginesie emancypacji liturgicznej kobiet w kościołach katolickich.” *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego: Studia Religiologiczne* 40:99-106.
- Minnis, Alastair J. 1997. „De impedimento sexus»: Women’s Bodies and Medieval Impediments to Female Ordination.” W *In Medieval Theology and the Natural Body*, red. Peter Biller, i Alastair J. Minnis, 109-39. York: York Medieval Press.
- Nowakowski, Przemysław. 2010. „Liturgiczna eklezjologia sakramentu kapłaństwa w obrządku wschodnim.” *Ruch Biblijny i Liturgiczny* 63, nr 2:128-45.
- Nowowiejski, Antoni. 2009. *Wykład liturgii Kościoła katolickiego*. T. 1: *Wiadomości wstępne*. Cz. 1: *O środkach rozwinięcia kultu*. Ząbki: Fundacja Pokolenia Benedykta XVI, Instytut Summorum Pontificum.
- Nowowiejski, Antoni. 2012. *Wykład liturgii Kościoła katolickiego*. T. 3: *O środkach rozwinięcia kultu*. Ząbki: Centrum Kultury i Tradycji Wiedzi 1683.
- O’Loughlin, Thomas. 2021. „The larger dimension of the pope’s new document on women and ministry.” *La Croix: Actualité en direct, informations France, Monde*, 19.01.2021. <https://international.la-croix.com/news/religion/the-larger-dimension-of-the-popes-new-document-on-women-and-ministry/13651> [dostęp: 16.03.2021].
- Rincón-Pérez, Tomás. 1995. „El servicio al altar de las mujeres a tenor del c. 230 § 2.” *Ius Canonicum* 35, nr 69:251-64.
- Rincón-Pérez, Tomás. 2011. „El sacramento del Orden y el sacerdocio ministerial a la luz del M. P. «Omnium in mentem».” *Ius Canonicum* 51:43-67.
- Salvatori, Davide. 2012. „Acólito.” W *Diccionario general de derecho canónico*, red. Javier Otaduy, Antonio Viana, i Joaquín Sedano, 145-47. Cizur Menor: Thomson Reuters Aranzadi.
- Stravinskias, Peter M.J. 2021. „Confusion twice confounded: On the motu proprio «Spiritus Domini».” *The Catholic World Report*, 11 January 2021. <https://www.catholicworldreport.com/2021/01/11/confusion-twice-confounded-on-the-motu-proprio-spiritus-domini/> [dostęp: 16.03.2021].
- Szafrński, Władysław. 1959. „Święcenia w prawie kanonicznym.” *Prawo Kanoniczne* 2, nr 3-4:233-99.
- Wernz, Franciscus X., i Petrus Vidal. 1934. *Ius canonicum*. T. 4.1: *De rebus. Sacramenta, sacramentalia, cultus divinus, coemeteria et sepultura ecclesiastica*. Romae: apud aedes Universitatis Gregoriana.

- Wojnarowicz, Piotr. 2014. „Sakramenty święceń i małżeństwa według Motu Proprio «Omnium in mentem» Benedykta XVI.” *Kościół i Prawo* 3 (16), nr 1:109-21.
- Zagano, Phyllis. 2018. „Women Deacons and Service at the Altar.” *Theological Studies* 79, nr 3:590-609.

**Wymiar prawno-liturgiczny stałej kobiecej posługi akolitu
w świetle nowelizacji kan. 230 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku**

Streszczenie

Artykuł prezentuje z zastosowaniem metody historyczno-prawnej wymiar prawno-liturgiczny stałej posługi akolitu kobiet w Kościele rzymsko-katolickim. W sposób skondensowany opisuje historię święceń akolitu. Następnie przedstawia genezę, przebieg i skutki reformy święceń niższych przeprowadzonej w 1972 r. Jednym z jej skutków stało się wprowadzenie stałej posługi akolitu dla wiernych świeckich mężczyzn. Proces aplikacji reformy święceń niższych w Polsce jest prezentowany w kontekście reformy liturgicznej przeprowadzanej zgodnie z dyrektywami Soboru Watykańskiego II. Nowelizacja kan. 230 § 1 KPK/83 promulgowana przez papieża Franciszka w 2021 r. wprowadza stałą posługę akolitu dla wiernych kobiet, stanowiąc dopełnienie reformy święceń niższych papieża Pawła VI.

Słowa kluczowe: święcenia niższe; posługa; wierni świeccy; Kościół rzymsko-katolicki

**The Legal and Liturgical Dimension of the Permanent Female Acolyte
Ministry in the Light of the Amendment to can. 230 § 1 of the 1983 Code
of Canon Law**

Summary

Using the historical and legal method, the article presents the legal and liturgical dimension of the permanent ministry of female acolytes in the Roman Catholic Church. In a condensed way, it presents the legal and liturgical history of acolyte ordination. The author discusses the origin, progress, and consequences of the reform of minor orders instituted in 1972. One of its outcomes was the introduction of a permanent ministry of acolyte for the male laity. The implementation of the reform of minor orders in Poland is set against the background of the liturgical reform carried out in accordance with the directives of the Second Vatican Council. Complementing the reform of the minor orders of Pope Paul VI, the amendment to Can. 230 § 1 of the CIC/83 made by Pope Francis in 2021 introduces a permanent acolyte ministry for female members of the Church.

Keywords: minor orders; ministry; laity; Roman Catholic Church

Information about Author: REV. DR. MARCIN BIDER – Institute of Political Sciences and Administration, Faculty of Social Sciences, Siedlce University of Natural Sciences and Humanities; correspondence address: ul. Żytnia 17/19, 08-110 Siedlce, Poland; e-mail: marcin.bider@uph.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-9446-1753>